
ПОСТМОДЕРНИЗАМ У ДРУШТВЕНИМ НАУКАМА: СТАЊЕ ПАРАДИГМЕ

УДК 141.78:3

Оригинални научни рад

Ђорђе Стојановић*

Институт за политичке студије, Београд

Сажетак

Истраживачка интенција овога текста је да дефинише утицај постмодернистичке парадигме на друштвене науке. Носећа претпоставка текста је да постмодернизам представља незаобилазну концептуалну локацију у савременом разумевању друштвених наука. Притом, мултидимензионално и мултидисциплинарно пенетрирање постмодернизма у етаблиране модернистичке (научне) кругове је еклектиче, а не синкретичке, природе. Мишљења сам да је таква констелација више граматика процеса „постмодернизације науке“, него што је граматика процеса „сциентификације постмодернизма“. Рад закључујем покушајем заснивања политике као стално променљивог наративног симболичког хоризонта оправдања употребе моћи, али не у постфундационалистичком већ у постмодернистичком смислу.

Кључне речи: постмодернистички заокрет, постмодернизам, модернизам, дискурс, наратив, идентитети, политика.

I уводна апостила Да ли је постмодернизам мртав?

Пре равно осамнаест година, историчарка Ева Доманска (Ewa Domanska) је у „апстракт-епиграфу“ свога текста

* Овај текст је настао као део рада у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

посвећеног Хајдену Вајту (Hayden White), за мене помало неочекивано, исти прогласила за пост-постмодерну рефлексивну аутопсију постмодернизма (Domanska, 1998: 173). Некролошки се захваљујући постмодернизму за алтернативно поимање света које, у смислу разликовања и континуитета, надилази дуалне антиподе модернизма, она је „конвертитски“ обзнанила да се уморила од онтолошке неизвесности и епистемолошке „анархије“, те да чезне за редом и мета-наративима. И све би ту било, мање или више, разумљиво, да тај пост-постмодернистички „salto-mortale“ није обележен, за мој укус ризичним призивањем премодерног ракурса поимања света. Уосталом, само разумевање пост-постмодернизма, као касне или високе „транс“ фазе постмодерности (Epstein, Genis, и Vladiv-Glover, 1999; и Nealon, 2012), додаћу, и мета(кси)модернизма (Vermeulen и Akker, 2010), као захватања, обухватања и надилажења како модернизма тако и постмодернизма (упореди са Lundberg, 2009: 162), за мене је пре „прелазак“ на нешто „дупло ново“ него ретроградни повратак на „старо“ или, пак, на комбиновање полова опозитног бинума „ново-старо“. Ја бих, заправо, могао да прихватим да високи, касни или пост постмодернизма само и једино уколико то не подразумева девастирање, прескакање или пренебрегавање постмодернизма.

Ergo, пост-постмодернистичка интелектуална аверзија према постмодернизму је, за мене, потпуно сувишна, јер пост-постмодернизам не може третирати модерност на онај начин како то чини постмодернизам, то јест пост-постмодернистички приступ модернизму је, ма колико то било парадоксално, оптика дијалектички „постмодернизоване модерности“- двострука „барокна“ (Buci-Glucksmann, 1994: 129-144) спирала пост-постмодернистичког новума на линији претапања и утапања форме у садржај и обрнуто (Delanty, 2000: 141-146, 156-168). У игри је, (пост-) постмодернизована постмодерност, метасоматоза постмодернизма у пост-постмодернизам, и то без икаквих остатака, троструки „пост“. Другим речима, начин анализе односа постмодернизма према модернизму, не може бити формула за рекурзивну, фракталну анализу односа пост-постмодернизма према постмодернизму. Овакав став само делимично може наћи потпору у идејама Михаила Епштајна (Mikhail Epstein). Наиме, по њему, прави проблем свих постова јесте њихова концентрисаност на оно по чему следе (постструктурализма на структурализам, пост-колонијализма на колонијализам итд.), на „срастање“ са оним што треба „превазићи“, где позитивно представља појам придодат префиксу

„пост“ (Epstein 2012: 23-43). Епштајн тврди да ту лежи ароганција и паразитизам свеколиких постова, те да нови миленијум захтева инверзију ретроспективизма са проспективизмом, преломљеним короз призму новог префикса: предметка „прото“. Без обзира на објашњење по коме је „прото“ ембрион онога што долази, остаје нејасно зашто је избегнут префикс „нео“.

По моме мишљењу: (1) постови не указују на временске атрибуте, на нешто што се примарно одеређује пуким доласком по нечему, већ на асимилативно рекомпоновање онога што се критички наслеђује (нпр. постмодернизам није корекција модернизма, он је конфлуенција модернизма у сасвим нову полиморфну, какофоничну постмодерну стварност); (2) постови не отеловљују векторски дијалог од садашњости ка пошлости (што не треба мешати са генеалогичном или археологичном знања), већ истовремено „зракасто“ интервенисање и у прошлост и у будућност преломљену кроз призму садашњости (не ради се о тријади прошлост-садашњост-будућност, већ о тријади садшња прошлост-садашња садашњост-садашња будућност); (3) постови, у најмању руку, имају квантну и дистелеолошку природу, док префикс прото незбежно „вуче“ на детерминистичко и телеолошко (да није тако, Епштајн би вероватно користио префикс про). Уосталом, уколико се значај, али и опстојање, неке парадигме мери по њеном утицају, онда опстајање читаве палете најразличитијих верзија постмодернизма и „постова“ сведочи о томе да, такозвана, еволуција друштвених наука не може бити схваћена без разматрања целине утицаја постмодернизма на актуелне модусе критичког пропитивања друштвене, културне, политичке или било које друге стварности (Susen, 2015; Norton, 2004; и Wilterdink, 2002).

Имајући претходно науку, устврдићу како постмодернизам није, у најмању руку, двоструко мртав. Први пут, он није мртав из позиције „конвенционалног ума“, оног који диктира значења и стандарде научног у арбитрарној монолоичности „реплицирања“ Истинитог, те односним шемама њеног јавног „транспортирања и дистрибуирања“, у покушају контролисања доксе као свакидашњег, „здраворазумског“ резоновања. Други пут, постмодернизам није мртав из позиције властитог „екстравагантног ума“. Поред како нихилистичких, тако и анархоидних елемената, повезаних са разоткривањем системских парадокса, али и њиховим екстремним форсирањем до тачке пуцања, тешко да би се рекло да постмодернизам спада у групу утопијских, самодокидајућих или „суицидалних“ социјално-теоретских опуса базираних на концепту

лажне свети. Мишљења сам да је том „декамуфлирајућом“, анти-системском нотом његова еманципаторска димензија непобитна. Проблеми настају само на нивоу еманципаторске праксе, у оном тренутку када се, на основу претпостављене полилогичности постмодерне теорије, отпор према систему почне третирати као властита парадигматска предност. Тада свакидашњи постмодернистички став, онај који већина носилаца и не препознаје, постаје партикуларна стратегија „преживљавања“. Та стратегија не мора бити екстерно, експлицитно еманципаторска („револуционарна“) пракса да би била ваљана, а њена интерна, имплицитна еманципаторска пракса никада није довођена у питање.

II уводна апостила

Преелиминарни наративни оквир истраживања

Насупрот још увек присутне, на тренутке, паничне „резервисаности“ превалентно модернистички настројене, али и мање пост, српске академске сцене, овај текст ће, дакле, покушати да укаже на неке од најважнијих карактеристика, сада тешко оспорљивог, утицаја „постмодерног заокрета“ на „жанр“ друштвених наука. Он ће, како је ваћ напоменуто, изједначити „утицај“ парадигме са „животом“ парадигме. Његова „критичко-цинична“ димензија ће бити полемика са прогресивистичком (картезијанско-просветитељском) научном граматиком „империје“ рација и једне универзалне истине, а „апологијско-иронична“ димензија афирмативни дијалог са постмодерном парадигмом бодријаровски променљивог, културно кодираног, те партикуларног скрипта истине (без било какве реалности, референцијалног света, ван ње саме). Објективна истина је „угрожена“ плуралитетом перспективизованих истина, „октроисана“ истина симболички интерактивном, лично „договореном“ истинитошћу језика, церемонија и симулакрумских култура. Наша збиља је постала спектакл конструисан интернализовањем наших бриколираних предубеђења.

Заострићу ствар до краја: данас је у оптицају виртуелном реалношћу „обузети или запоседнути индивидуализам“, схваћен као субјективитет доведен до ранга естетске ексцесивности, ми више немамо никакву форму стварног постојања, осим перспективне варијанте као места где сви референти конвергирају и имплодирају (Kroker, 2001: 1-20). Естетизација искуства тога ранга је

досегнула тачку из које су природа, субјективитет и дезидеријум „телепортовани“ у зону завођења, у једно појавно Ја са исфантазираном историјом смештеном у потпуно виртуелни простор случајне топологије и заводљивости тангентних естетских ефеката. Услед тога, нема више приватног субјекта у јавном простору, већ се ради о јавном Ја (или сопству) у приватно замишљеном времену, једном од паралелних светова реторичких субјеката, где је идеологија нестала у језику доживљеном попут „ратне машине“ (*Ibidem*: 5-6). Конверзација или дијалог између тих фрагментираних, партикуларизованих језичких избора би се могли означити као политика.

Постмодернизам, дакле, није мртав. Али, ако није мртав: да ли је и како је, у најмању руку, двоструко жив? Можда је, супротно себи, анестетизован вештачки изазваном „мета-наративном комом“ или преображен у гротескно идеологизованог „културног зомбија“?

Мој одговор иде у прилог његове пуне животворности. Заправо, посмодернизам би требало говорити и мислити *con brio*, „полетно, разиграно и ватрено“. Са једне стране, активан је као деконструктивни критеријум отклона од позитивистичког „канона“ вероватноће и измерљивости, релативне (просветитељски инсталиране) одредљивости природне и друштвене стварности, и то у смеру потпуне и безусловне неодредљивости и плуралности формализованих ниша материјалног и симболичког постојања. Са друге стране, он живи и као палингенезијски „мета-пост“, иницијална „пост“ трансгресија свих осталих „постова“ и „пост-постова“: као било које естетско, културно, политичко или лингвистичко шифрирање постмодерности и спецификаума њене историјске ситуације и ситуираности. Сваки „пост“ је заправо манифестација носеће промене од модернистичке ка постмодернистичкој парадигми, од идеолошки лимитираног и центрираног приступа „друштва-као-пројекта“ ка децентрираним индивидуалним и групним субјективитетима „пројеката-у-друштву“ (Susen, 2015: 175-178).

Постмодерно друштво је, коначно, постало способно да изнесе више различитих и паралелних „нееуклидовских“ социјеталних стратегија и/или универзума у хиперболичкој геометрији савременог света. По Зигмунту Бауману (*Zygmunt Bauman*), крајње дискутабилно, не треба радити на конституисању постмодерне социологије, стилски усаглашене са културном композицијом посмодерности, већ на социологији постмодерности, као

sui generis рационалног дискурса способног за конструкцију теоријског модела постмодерног друштва као система по себи, који није дисторзија неког другог, ван сваке сумње модернистичког, система (Bauman, 1992: 64-65). Чињеница је да модел модерности завистан од реалности националне државе више није довољан за разумевање интеракција и динамике, сада флуидног, хетерогеног и на обрсеце, сводљивог друштвеног живота. Постмодерна социологија изражава легурисање базе и надградње, то је социологија која постојање социјалног не узима здраво за готово. То не значи да га аутоматски поништава, већ да одбацује макро и мета теоријска настојања глорификовањем релационо конструисаних стварности.

Уважавајући речено, носеће питање овога рада је: да ли се на „ДНК хеликсу“ позитивних друштвених наука могу идентификовати „посмодернистички хромозоми“? Прецизније, до које је мере, на који начин и у ком обиму посмодернизам утицао, утиче и утицаће на актуелно разумевање друштвених наука? Да би се то постигло што ефектније и ефиксаније, рад ће бити организован преко глосема, „кратких опаски или напомена“, повезаних са нејасноћама, апоремама или предрасудама које, већ преко тридесет година, прате стање, однос и процесе карактеристичне за атракцију и репулзију постмодерне парадигме и друштвених наука *in genere*. Те глосеме ће бити „дијалектички“ конструисане кроз однос алегацијских, апологетских и критичких коментара, док ће закључна апостила бити мој концептуални кроки, једна од могућих опција, промишљања постмодерне политике.

У том смислу, сложићу се са идејом да макро „постмодерни заокрет“ конституише најмање пет концептуалних „субметаморфоза“, односних парадигматских „субзаокрета“: (Susen, 2015): (1) на епистемолошком нивоу- „релативистички субзаокрет“; (2) на методолошком нивоу- „интерпретативни субзаокрет“; (3) на социолошком нивоу- „културни субзаокрет“; (4) на нивоу историје- „контингенциони субзаокрет“; и на нивоу политике- „аутономистички субзаокрет“. Када се ради о генотипском мета-профилисању парадигме, своје увиде ћу превасходно базирати на „инструкцијама“ Ени Нортон (Anne Norton) изнетим у корифејском делу- *95 теза о политици, култури и методу (95 Theses on Politics, Culture, and Method, 2004)*, које у стопу прати снагу и релевантност фенотипског мета-профилисања парадигме, књиге Симона Сузена (Simon Susen)- *Постмодерни заокрет у друштвеним наукама (The Postmodern Turn in the Social Sciences, 2015)*.

Све у свему, то су хипертекстуална „каријатида и теламон“ мојих наредних коментара и опсервација, моје селекције интерпретација и њиховог интерпретирања.

ГЛОСЕМ Терминолошке трихотомије

Елементарни предуслови и кључне праксе политике модерног света су нагрижени технолошким, организационим, друштвеним и, изнад свега, културним променама у смислу дисконтинуитета, инконгруенције, дисонанце, фрагментације и дисензуса. Да би се разумела ова тврдња, без обзира на потенцијалне губитке у процесу свођења значења, а зарад компрехензивности темата, потребно је учинити нека терминолошка филтрирања на линији модерност-модернизам-модернизација и, неизбежног следственог трихотомијског пандана, постмодерност-посмодернизам-постмодернизација (Susen, 2015: 38-39; Zima, 2010: 1-18; Lemert, C. 2005: 3-54; Hicks, 2004: 1-23; Hutcheon, 2002: 1-29; Thiele, 2002: 65-103; Ritzer, 1997: 5-8; Best и Kellner, 1991: 1-34; Habermas, 1981: 3-14 и 1987: 1-24). Етимолошки посматрано реч модерно или модерност су повезане са речи *modernus*, латинске кованице, по угледу на *hodiernus* (од *hodie*- данас), са основом коју чини реч *modo* (рецентно, садашње, баш сада) и прво је коришћена као антоним речи *antiquus* (древно, старо). За модерност се може рећи да је произашла из низа несумњиво значајних историјских момента или догађаја у периоду од почетка петнаестог до почетка деветнаестог века: хуманизма и ренесансе, проналаска технологије штампања, протестантске реформације, великих географских „авантура“, то јест европског открића невропских култура (са посебним акцентом на откриће Америке или „новог света“), научне револуције (детерминисане преко комбиновања рационалног промишљања и емпиријског истраживања у објашњењу света природе), те запањујућег пораста производних способности узрокованих технолошким унапређењима и капиталистичком економском поставком, са следствујућом демографском експанзијом и све већим бројем великих градова.

Од петнаестог до седамнаестог века дошло је сукцесивног повећања поверења у људки ум, које је дубински променило до тада важећу традиционалистичку матрицу поимања света и ауто-

ритета. Међутим, важно је напоменути, модерност је, ако у први план ставимо њене социјалне димензије, често третирана преко обнављања односа са антиком као моделом или идеалом који је требало поново клонирати. Тек са француским просветитељством, крајем седамнаестог и током осамнаестог века, долази до коначног раскида са „носталгичним“ погледом уназад и пласирања веровања у ничим ограничено увећање демистификованог и десакрализованог знања и на њему заснованог напретка, то јест до репозиционирања рационалних потенцијала са искључиве усмерености на овладавање природом и на контролу друштвеног, моралног и политичког бољитка.

Модерност се, дакле, реферира на дисконтинуитет са комплексом традиционалних друштава, она подразумева апострофирање „хипертрофираног“ друштвеног тоталитета и, консеквентно, све већи степен сложености организационих начела на којима исто почива, то је историјска стадијум који долази после премодернизма и пре постмодернизма. Модернизам се употребљава за денотацију било ког дискурса, естетског, културног политичког или академског, који приписује значење и указује на историјске посебности модерности, то су дискурзивне праксе које одражавају историјске спецификуме модерности, док модернизација означава друштвене и дискурзивне процесе (дискурзивне праксе) фокусиране на конституисање, освешћивање и генерисање модерности као историјске формације. Аналогно томе: постмодерност се одређује као „инфракција“ модерности повезана са појавом новог друштвеног тоталитета и сасвим нових, аутентичних организационих принципа; постмодернизам као денотацију било ког дискурса, естетског, културног политичког или академског, који приписује значење и указује на историјске посебности постмодерности, то су дискурзивне праксе које одражавају историјске спецификуме постмодерности; а постмодернизација означава друштвене и дискурзивне процесе (дискурзивне праксе) усредсређене на конституисање, освешћивање и генерисање модерности као историјске формације.

Један од приступа, иначе доста тешко одредљивом, појму посмодерног је и да представља терминолошки спој који сугерише неки поредак, етос или покрет који се налази ван, против или после модерног пандана (Gane, 2002: 83-89). Међутим овакву поставку треба узимати са доста резерве, јер се њена модернистичка природа манифестује самим следом од модерног ка постмодерном, ситуирањем постмодерног унутар модерног поретка линеарног времена, те је тако чврсто повезана са мета-наративом историјског прогреса или еволуције. Са друге стране, постмодер-

ности се може приступити не из угла продужавања или раскида са модерношћу, већ из угла откривања и трансгресије реализоване преко прихватања експерименталног момента прикривеног унутар модернистичког поретка. Постмодерност нарушава модерност и сродне јој наративе изнутра и пласира нове форме историјског времена које садрже властите стратегијске потенцијале. Постмодерност „саботира“ линеарно време модерности делујући истовремено у прошлости и будућности, она није пуко раскидање са традицијом и модерношћу, већ и историјска деконструкција модерне прошлости зарад отварања простора новој недефинисаној будућности. Није на одмет поменути и „баумовски“ став о симултаној, генеричкој и циркуларној повезаности наратива модерности и наратива постмодерности, то јест о идеји да постмодерност представља денунцирану модерност.

Направимо на овом месту дистинкцију између постмодернизма и постструктурализма, уколико је та разликовање уопште могуће или оправдано (Agger, 1991: 105-131). Најгрубље речено, диференцирање постструктурализма и постмодернизма се може извести из чињенице да, уколико су теорије, постструктурализам представља теорију знања и језика, док постмодернизам теорију друштва, културе и историје. Ако и одбацимо постмодернистичко-постструктуралистички одијум према позитивистички „упегланим“, „скоцканим“ или прочишћеним дефиницијама, разликовање је „танко“, па подразумева „супстанцијална“ преклапања или сличности, то јест, рећи ћу- концептуалну хомеузичност. Додаћу, сасвим је за очекивати да колико постмодерниста, толико и постмодернистама (Featherstone, 1988: 207), јер постмодернизам је општи само у процесу постмодернизације, а у смислу „доктриновању анти-догме“ увек посебан. Сваки само-признати постмодерниста је „дужан“ да има свој локални, аутохтони израз, у игри су плурални постмодернизми, а не идејно изоловани сингуларни постмодернизам.

II глосем

Епистемолошка раван- „релативистички субзаокрет“

Пре свега, ваља напоменути на почетку ове глосеме, хуманистичко реторски одговор на механицистичку поставку Рене Декарта (1596-1650) се можда најбоље огледа у претпоставка-

ма Ђанбатисте Викоа (1668-1744). Он полази од претпоставке да знање није могуће без језика, јер преко истог пројектујемо искуствени свет (види Berlin, 2000; Brown, 1990; Вико, 1982). Људска бића инсталирају своја осећања, ставове и мисли у симболе, за које Вико држи да су природна средства само-изражавања. Ми не мислимо мисли, да би након тога тражили инструменте за њихово изражавање, ми мислимо у симболима. Из речи и моду-са њихове употребе ми изводимо закључке о ставовима и гледиштима њиховог носиоца. Притом, реципрочном, не утиче само мишљење на језик, већ и језик дефинише мишљење: оно се формулише у зависности од природе језика, а не само језик преко врсте мишљења које се саопштава. Наша дизајнерска инвенција фокусирана на стварности је метафоричка, те у том реторском процесу свака перцепција се транспонује у оправдање одређеног виђења и делања у смеру реалности. Тако, насупрот картезијанском тумачењу, чак и математика представља наука о наукама само зато што је људски изум, био бих слободан рећи- продукт људске маште и фантазије, а не зато што кореспондира некој објективној структури стварности, она је метод а не супстанција истине: уз њену помоћ можемо успоставити правилности везане за неки феномен у спољном свету, али никако не можемо изнаћи сврхе и разлоге зашто се нешто десило баш тако што се десило.

Било како било, на епистемолошком плану, нивоу концепција знања, прва претпостављена трансформација која чини конститутивну компоненту „постмодерног преображаја“ је „релативистички суб-заокрет“ (Susen, 2015: 40-64). Наиме, посмодернисти гаје снажан ресантиман према модернистичкој фиксацији за откривањем Истине, као објективне репрезентационе мустре о начину функционисања како природне тако и друштвене сфере постојања, шеме чија епистемичка ваљаност надвисује ограничења властите перспективности (евентуалности), те просторно-временске утемељености (аутохтоности). Насупрот модернистичком откривању и објашњењу релативно одредљиве стварности (парадигма објашњења), стоји деконструкција и разумевање корените неодредљивости постмодерне стварности (парадигма разумевања). Услед своје фокусираности на мењање друштвено-историјски профилисаних и језички посредованих значења приписаних емпиријској збиљи, постмодернизам почива на коинцидентности откривања света и језика. Та, такорећи, прожетост и/или стопљеност лингвистичке и друштвене димензије формулисања и реформулисања људских стварности, представља централни ло-

кус интерпретативне позиције постмодерне епистемологије. Било како било, постмодерни приступи третирају знање на основу следећих заједнички „постулираних“ ставова (Susen, 2015: 47-48): (1) једина постмодерна истина је она која се тиче плуралности различитих перспектива или ракурса; (2) једина постмодерна извесност је сазнајна неизвесност (анти-фундационализам); и (3) једина постмодерна „универзалија“ је она која се тиче признавања мноштва посебности (нарочитости).

Под фундационализмом, у сфери друштвене и политичке теорије, разумемо инсистирање на факту да су друштво и/или политика утемељени на начелима која су неоспорива и неподложна ревидирању и која су постављена ван друштва и политике (Herzog, 1985: 20). Фундационализам почива на следећим претпоставкама (Maker, 1994: 3-4): (1) да су збирни услови за стицање знања фиксирани и универзални; (2) да су ти когнитивни услови лоцирани у уму (мишљењу) и освешћености (свести); те (3) да тај исти ум рефлектује (примењује) на себе те исте услове, те да преко њих промовише како нужност свога легитимитета тако и свој ауторитет по питању оцене о придржавању или одступању од истих. Анти-фундационализам, наравно, одбацује све побројано. Међутим, он никако није потпуно и неповратно „пиронизован или скептицизован“, он само пласира став о вишеслојности, мултидимензионалности и сложености феномена знања, које еманира из различитих тачки и подложно је различитим третманима, реформулацијама и временским метаморфозама. Анти- фундационалисти одбијају могућност досезања или идентификовања перспективе која може да „покрије“ однос стицања знања између ума и његових објеката, појавности и ствари *per se*, плуралних бића и сингуларног Бића или језика и света. Зато што не постоји сазнајна „белависта“ са које се може пратити легирање репрезентација са „као репрезентованим“, не можемо прокламовати откривање темеља знања, то јест услове нужности, универзалности, објективности и легитимитета. Све у свему, може се рећи да постмодерна критика фундационализма инволвира или почива на следећим тематима (Gumah и Scott, 1992: 144-152): (1) одбијању Великих наратива; (2) анти-фундационализму; (3) критици покушаја приклањања некој од компетитивних сазнајних поставки на основу повлашћене позиције; (4) анти-евроцентризму; и (5) „дискурзивном“ релативизму.

Постмодернички свет је састављен од мноштва епистемички равноправних људских и нељудских актера, као објекта

или субјекта знања и односа, те тако сваки покушај потпуног и једнообразног управљања таквом стално мењајућом, релационом и интерактивном реалношћу оконча у неком типу центрзма. То је заправо универзум без „мета-суштине“, велике Суштине свих мањих суштина, и арбитрарних мерила реалности по питању репрезентације, експланације и еманципације. Локално профилисане, то јест просторно-временски спецификоване, реалности су не сводиве на пуко откривање ванконтекстуалног уопштавања. Наративи локалне реалности, која је свакако нека врста политике идентитетима, су неодвојиве од својих локалних својстава. За разлику од процеса резоновања, говора и писања, то јест мишљења и језика, које је, по реалистичком исходишту, способно да збиљу изрази, заграби или обухвати у потпуности онаквом каква јесте, антиреализам претпоставља да је спознаја стварности лимитирана на један њен сегмент или инсерт, она није интелигибилна.

За постмодернизам се може рећи (Hicks, 2004: 6-7): (1) да је метафизички посматрано, анти-реалистички, зато што одбија могућност независно постојеће реалности и фаворизује њену друштвено-лингвистички и конструктивистички одређену нарав; (2) да епистемолошки посматрано, одбија разум или било какав други метод као средство за реализацију објективног знања о реалности, а будући да у оптицај ставља друштвено-лингвистичке конструкте реалности, он наглашава субјективност, конвенционалност и несамерљивост тих конструкција; (3) да по питању људске природе полази од чињенице да су индивидуални идентитети највећим делом конструисани преко друштвено-лингвистичких група којима појединци припадају на нивоу етничитета, расе, пола и богатства, те да је евидентно присуство сталних сукоба између тих група, конфликта који се, услед елиминације разумности, решавају употребом камуфлиране или огољене силе са односима надмоћности, покоравања и потчињавања; и да (4) на политичком и етичком плану показује емпатичност или наклоност према потлаченим и вољу за ангажманом на њиховој страни.

Посмодернизам је обележен начелом да је ауторитет интерпретатора да оде даље од онога како је представљен друштвеним светом потпуно неоправдан хеуристички чин и да је, готово по правилу, сведен на упражњавање неке матрице моћи. Користити неку теорију (попут марксизма или теорије рационалног избора) као начина да се „загребе површина“ друштвеног живота је, заправо, начин који не открива или расветљава већ прописује и намеће истину. Потпуно је постало ирелевантно да ли је та „ма-

скирана или нашминкана“, видљива друштвена истина у односу на „хроматско“ извориште, „прикривну“ друштвену истину, социјално монохроматска, полихроматска, изохроматска или, чак, ахроматска, када та „мета-социјална палета“ уопште није место на коме почива или око кога се врти посмодернистичка епистемолошка „ведута“. Поента је „огледало“ које није ни фиксирано ни довољно велико да се „камуфлирана“ друштвена стварност у њему препозна, постоји на милионе огледалаца у рукама појединаца који из различитих перспектива полажу право на потпуно интерпретирање одраза, те на њену промену изазвану променом ракурса: иза сваког огледала не постоји ништа до наново створени и непоновљиво јединствени низ огледала. У својој најзаостријој форми, постало је сасвим небитно са које стране огледала „Истине“ се налазимо, јер смо увек „само“ одраз у бескрајном „карневалском“ континууму маскираних рефлексива и рефракција, комбинацији знакова која никада није једнака са неким правим нама, постајемо оно што нисмо измерени од оних који нису, неки нестабилни кодни распоред означитеља и означенога.

III глосем

Методолошка раван- „интерпретативни субзаокрет“

У модерној јавној сфери, „дивинизовани“ методолошки апарат има фундаменталну улогу у концептуално заокруженим и емпиријски подржаним приступима објашњењу и тумачењу људске фактичности, носећу функцију уређивача, промоције и кружења истине/а, одређења критеријума истинитог и смене истинитог истинитим, У том смислу, као другу компоненту „постмодерног преображаја“ можемо идентификовати „интерпретативни суб-заокрет“ (Susen, 2015: 64-75). Главни простор у овом сегменту је заправо посвећен дометима дискурзивне (наративне) анализе, значењској потки друштвеног и политичког живота, фокусираности на херменеутички, то јест интерпретативни, увид у друштвену праксу, што подразумева да је базични циљ истраживања разумевање нашег само-разумевања и контекста само-разумевања, са подједнаким уважавањем како херменеутички структурираног конституисања друштвених наука тако и симболички посредо-

ваних перформанси свакидашњих актера. Дискурзивна анализа, прецизније: критичка дискурзивна анализа, почива на изузетној социо-онтолошкој битности која се придаје изучавању „хипер-трофираног“ значењског слоја људске егзистенције, она форсира свеобухватна и опсежна пропитивања друштвеног контекста „задуженог“ за продуковање симболичке и епистемичке експресивности.

Круцијални моменат критичке дискурзивне анализа је њена снажна оријентисаност ка декодирању и деконструкцији структуралне идиосинкразије језика (*Ibidem*: 67). Дискурси су пре композит отворено-нефинитних, динамички-повезаних и међузависних пракси, него што су затворено-финитни, статичко-имобилисни, само-референтни семантички или граматички системи. На овом месту, треба рећи да „језички заокрет“, саобразно њиховој екстра интерпретативној сензибилизованости, потенцира рефузију догађаја, ритуала, церемонија, закона, друштвених и политичких институција, идентитета или људског тела у текст. Под транстекстуалношћу подразумевамо текстуалну трансценденцију текста, све оне факторе који, транспарентно или латентно, утичу на формулисање односа једног са другим текстом(вима), то је све оно што је на овај или онај начин повезано са неким специфичним текстом (*Genette*, 1997: 1).

Можемо идентификовати пет типова транстекстуалних односа (*Ibidem*: 2-7; *Macksey*, 1997: XI-XXIII): (1) интертекстуалност- истовремено кохабитирање или копрезентност два или више текстова у самом тексту (интертекстуалност генерише значај, док се линеарно читање „бави“ значењем); (2) паратекстуалност- укључује све лиминалне ствари и конвенције унутар (перитекст- наслове, поднаслове, предговоре, поговоре, посвете и сл.) и ван (епитекст- приватна и јавна историја штива) односног текста, које посредују текст или књигу читаатељу; (3) метатекстуалност- тоталитет коментара у односу на коментарисани „текст-исходиште“; (4) хипертекстуалност- (над)наметање каснијег текста Б (хипертекста) оном ранијем, тексту А (хипотексту), нпр. имитација, пародија или пастиш; и (5) архитектекстуалност- повезаност текста са различитим врстама дискурса које репрезентује. Све у свему, интра-текстуалност језика, дискурса *per se*, је израз његове интринсичне интертекстуалности, дискурса у односу према другим дикурсима, и екстра-текстуалности, дискурса у односу према недискурзивном.

Додао бих претходном, по Михаилу Бахтину (Mikhail Bakhtin), текст „постоји“ само у контакту једног са другим текстом, у дијалошком контексту који отвара за разумевање и ате-риорни и постериорни текст (Bakhtin, 2010: 162), али, притом, не долази до нарушавања текста од стране текстуалног миљеа. Међутим, екстремна флуидност електронске комуникације, у форми текстуалности дигиталних мрежа, мења такву конјункцију појавом ретекстуализације: текстови не само да „постоје“ у контакту са другим текстовима, него бивају и преобликовани (Epstein 2012: 70-71). Долази до формулисања појма текстоида, виртуелног „номадског“ текста који егзистира само оптиком читаоца, који је сада и једини аутор истог.

Било како било, „здраворазумски“ дискурс, који је постао „поп-концептуална“ валута којом се „поткусурује“ читав низ (од ноторних до научних) комуниколошких трансакција, за овај рад не представља начин(е) говора (нпр. дискурс неког конкретног садашњег или бившег председника Србије) или скуп идеја заговорника неког начина мишљења (нпр. дискурс нео-либерализма, рационалног избора или нео-марксизма). Заправо, као главне карактеристике нама релевантног приступа дискурсу можемо да издвојимо (Dijk, 1997: 1-2): (1) факт да представља облик употребе језика који инкорпорира и важне чиниоце који се тичу идентификовања носиоца, начина, разлога и времена његове употребе (ко, како, зашто и кад функционалних елемената); (2) факт да манифестује комуникативни чин размене идеја или уверења партиципаната као део неког сложенијег социјалног акта или догађаја (типа телефонирања, пријатељског ћаскања, судске парнице или професионалног састанка); и (3) факт да је употреба језика симултана са неким мутуалним, реципрочним чињењем, то јест интеракцијом у некој специфичној спцијалној ситуацији, суми или стицају друштвених околности. Проучавање дискурса би требало да успостави однос између побројаних димензија.

При свему горе побројаном треба водити рачуна да је дискурс директно супростављен идеологији (Susen, 2015: 70-71): (1) за разлику од идеологије, која је диспаратна истини (па можемо говорити о лажној или истинитој свести), дискурс није ни истинит ни лажан (за њега није од пресудне важности репрезентациона адекватност или неадекватност), он је релационо контингентна практична снага; (2) за разлику од идеологије која рачуна на колективни историјски субјект (друштвене групе или покрети, класе и сл.), дискурс није упућен на макро-социјалне субјекте, већ

се бави утицајем мноштва индивидуалних и колективних актера на дисперзивно и темпорарно надметање поводом доминације над значењима и идентитетима; и (3) за разлику од идеологије које је оријентисна на симболички посредовану област која је секундарна, то јест екстрахована из примарних материјалних околности, дискурс се опире редуковање на симфиличну зависност од економске инфраструктуре, те симболичке перформансе узима и као генератор и као исход сложених, кружних, сваколоких и вишеслојних окршаја за моћ. *Ergo*, постаментална функција критичке дискурзивне анализе је демаскирање позиционе, плуралне и полиморфне заснованости дискурса.

Када се, дакле, ради о модернистичкој конјункцији разумевања науке и знања, претпоставља се дискрепанца и хијерархија између истине и начина, то јест медијума или облика, њеног изражавања. За научни метод карактеристичан за модерност и за фундаменталистичку епистемологију објективна истина постоји аутономно у односу према било којој знаковној формули која је посредује или преноси, разум је неоспорно ауторитативнији, надмоћнији у односу према властитој спољној матрици која га изражава. Насупрот поставци о онтолошкој и епистемолошкој одвојености реторичког или лингвистичког од истине, постмодернисти су више концентрисани на поетско-естетску и политичку димензију знања него на његову логичку и емпиријску димензију, на оно како нешто бива знање, уместо шта знање јесте. На тој линији, они заправо промовишу реторичку схватање науке, те релативизују или „анархизују“ разум комбиновањем класичних хијерархијских бинума (Brown 1990: 189): (1) онога што је докса и онога што је епистеме; (2) истине и њеног изражавања; (3) рационалности и језика; (4) феномена и стварности; и (5) значења и метафоре (или метонимије). Претходно пребацивање тежишта знања у зону механизма симболичке конструкције резултира тиме да се знање и друштвена реалност више не третирају само као објективни производи, већ и као процеси који су инхерентно персуазивне природе. Консеквентно, сазнавање истине се не третира као ствар неке нејезичке рационалности, јер се сама рационалност демистификује и реконституише као историјска креација и ангажман од стране носиоца неке реторске позиције.

За дискурсе се може рећи да су интерпретативни репертоари и главни ниво опсервације може бити њихова конструкција, сврха и подржавање моћи, они су више од апстракције, с обзиром да воде ка акцији или делању, те представљају одређени

режим истине, а не непромељиву, петрификовану истину. *Summa summarum*, дискурси нису компактни до монолитности или „саливености“, они су и на споља и на унутра полифони, компоновани од вишезначних мозаичких елемената, те се међусобно могу препознавати на основу језичко-граматичких аранжмана вредности, постулата и начела, они представљају скуп сачињен од интерконектованих, прожимајућих и мутуалних кодова знакова и симбола. Садржај дискурса је семантички устројен, граматички организован и испраћен праксом од говорно и мисаоно способних друштвених актера, они су интерпретативни јер њихову потку чини значењска конструкција стварности која је хеременеутички посредована. Коначно, дискурси су незаобилазни, зато што се наша визура света ексклузивно показује као дискурзивно конфигурисана област егзистенције, они су и апорематски у смислу прманентног уобличавања и разобличавања од стране њихових „апологета или дисквалификатора“ (Susen, 2015: 76).

IV глосем

Социолошка раван-културни „субзаокрет“

Више или мање, већина нас већ дуго времена не прихватамо да функционишемо и битишемо у апстрактно-јединственом, конзистентном и минуциозно уређеном и одређеном друштвеном простору мапираном популацијом и територијалним „кавезом“ националне државе. У оптицају више није неизбежна потрага за „друштвеним лепком“ који би хомогенизовао и тако пацификовао, иначе, антагонизоване реалности неспутаног, „атомизованог“ егоизма и сукобљених класа. Осим тога, друштво више нема претежно дефанзивни карактер, оно није, „друштво опстанка“ које је у пресудној мери оптерећено унутршњим опасностима и спољним претњама. У најбољем случају, почели смо да нас и друге доживљавамо као активне носиоце идентитетског полиморфизма (комбинације изабраних припадности), а у најгорем се налазимо усред светског пандемонијума сатканог од етничко-религиозног трибализма и ортодоксије, расне сегрегације, национализма, полне дискриминације или насиља свих облика и врста. Социјални амбијент не одсликава рационалну асоцијацију суверених појединаца или, пак, хармонизоване везе заједнице, упућени смо на социјалне агрегације: динамичне, вишеструке, конструисане,

преклапајуће, ефемерне и прозвољне социјалне пресеке обележене амбиваленцијом.

У складу са претходним, главна тачка постмодернистичке аналитичке агенде представља фисија социјалног, експанаторна немогућност и истрошеност мета-теоретског комплетирања конзистентног идејног апарата за објашњење изузетне сложености релационо фундиране стварности изражене опаскама попут „кризе социјалног“ или, радикалније, „смрти социјалног“. Имајући ово на уму, дискрепанца између постмодерне и модерне концептализације социјологије може да се прати преко три антипода (*Ibidem*: 83-93): (1) индустројализма насупрот постиндустријализму- где постиндустријско друштво указује на: (1.1) измештање тежишта са производње на услужне делатности у смислу постматеријалног друштва; (1.2) сукцесивно декомпоновање радничке класе као историјског субјекта у смислу постпролетерског друштва; (1.3) форсирање науке на плану економске иновативности и социјалне политике у смислу научног друштва; (1.4) интензификовање значаја технологије у смислу иновацијског друштва; и (1.5) пораст „интелектуалних технологија“ екстрахованих из кибернетике и информатике у смислу кибернетског друштва; (2) продуктивизма насупрот конзумеризму- где класно засновани идентитети бивају замењени културно заснованим идентитетима, долази до дијарезе симбличких, то јест културних, односа, од „патолошког“ материјалног, то јест економског, пандана, потрошња надвисује производњу, означитељ означено, а репрезентација репрезентовано, „радим, дакле јесам“ је замењено са „купујем, дакле јесам“; и (3) економизма насупрот културализму- где је акценат стављен на дерогирање важности материјалне основе друштва (што имплицира „*bellum internecinum*“ са сваком, па чак и са пост или нео позицијом марксизма), на конструктивну природу просторно-временски контингентних нормативно-социјалних аранжмана.

Постмодерно апсолвирање моћи се базира на претпоставци да су друштвени актери ухваћени у њену мрежу, она је мање ствар поседовања, власништва или потенцијала појединаца, класа или институција, а више високосложене и омнипрезентне матрице (Stead и Bakker, 2010: 51), чија важност имплицира да је моћ (Susen, 2015: 117): (1) свеprisутна; (2) продуктивна; (3) релациона; (4) неопипљива; (5) хабитуална; (6) дискурзивна; (7) телесна; (8) полицентрична; (9) перформативна; (10) нормативна; (11) просторна; (12) темпорална; (13) дисциплинујућа; (14) циркуларна; и (15) квази-трансцендентална.

Што се тиче постмодерне концепције естетског важно је нагласити следеће моменте (Susen, 2015: 103-108): (1) она је анти-репрезентационалистичка- зато што је симболичка репрезентација супстантивна реалност за себе, одбацује се теорија адекватације или теорију кореспонденције, која полази од тога да је истина својство суда, одређени суд је истинит само онда када кореспондира са чињеницама, када долази до поклапања мисли и ствари (*adaequatio intellectus et rei*), у подударању суда са оним о чему судимо, то јест тврдње са оним о чему тврдимо, а што јесте онакво какво јест без обзира на то како ми о томе мислимо; (2) она је анти-детерминистичка- зато што манифестује симболичку политику трансгресије; (3) она је анти-функционалистичка- зато што је једина функција постмодерне естетике одсуство функције; (4) она је анти-рационалистичка- зато што је постмодерна „анализа“ естетске реалности мотивисана спонтаношћу и делотворном снагом ултра-емоционалне креативности (тима она не побија социолошки значај различитих модуса рационалности); (5) она је анти-монистичка- зато што јој естетска поенте није у квантификацији, персистенцији, комогености, регуларности и перфектности, већ у фрагментацији, дисконтинуитету, хетерогености, аномаличности и неконзистентности; (6) она је анти-елитистичка- зато што легитимизује: (6.1) једноставност промовисањем полуларне уметности као директног опонирања високој уметности, (6.2) многострукост плурализацијом значења и стилова, (6.3) тривијалност лакоћом и површношћу у приступу културним формама, (6.4) промискуитетна позиционирањем уметности као инклузивног, миксованог или мелираног, простора размене; (7) она је анти-утопијска- зато што једину компоненту утопијског има у поставци да оно што долази већ припада ономе садашњем; (8) она је анти-антропоцентрична- зато што је несводљива на сазнајне потенцијале људског субјекта; (9) она је анти-придукционистичка- зато што је у постаменте постмодерног друштва уграђена инверзија прозводње са потрошњом; и (10) она је анти-идеолошка- зато што постмодерни скептицизам, преко естетизације политике, изражава отвореност за безсубјектну конструкцију еклектичних реалности (ово не значи да је постмодерна култура апстрахована од било какве политичке димензије).

Поред класичне монокултуралности, засноване на унутрашњој унисонности и ригидним екстерним разграничењима, те рецентнијих варијанти интеркултуралности и мултикултуралности, треба регистровати и постојање поставке хибридних идентитета, које Волфганг Велш (Wolfgang Welsch) означава и као интерсективне транс-културне идентитете, ситуиране у пресеку или

преклапајућем ареалу, различитих традицијских и културалних мозаика (Welsch, 1999 и 2009). Класична перцепција културе као изолованог острва или „карантина“, са структуралном супресијом хетерогености и потенцијалном ескалацијом насиља и сепаратизма, је постала анахрона, недовољна за актуелно устројство култура обележено унутрашњом пролиферацијом дивергентних идентитета, те спољашњим прекограничним конфигурацијама (консеквенцом миграција, нових комуниколошких технологија и економске међузависности). Транскултуралност је концепт који трансгресира опозитности индигености („властитости“) и ксенозичности („страности“). Форсирањем плуралног културног модела прожимања и испреплетаности, као адекватног комплексности савремених култура и аморфности времена које живимо, транскултуралност напушта стандардне биноме типа: центар-периферија, национална култура-локална култура или јаке нације-слабе нације. У децентралираном свету, транскултуралност комбинује замисао „осмосе“ култура, њиховог спољног умрежавања, са усредсређењем на корпус сличности, што резултује инсистирањем на повезивању људи и култура, без обзира на њихове интринсичне разлике.

Све у свему, „културни заокрет“ карактеристичан за корпус друштвених наука је дериван из претпоставке да култура предстаља квинтесенцију дефинисања социјалног и политичког битисања, жижу социолошких, али и политиколошких, анализа и истраживања. *In medias res*, ја се у потпуности слажем са Михаелом Епштајном (1995: 267-288) да је обим културе много шири и дубљи од друштва као таквог. За разлику од друштва које манифестује алгоритам заједничких активности и додељених улога, култура се може изразити као седимент генерацијских страта, овако или онако тумачених, партикуларних културних квалитета различитих „рангова“ (научног, уметничког, економског, моралног итд). Друштво је, заправо, само једна хоризонтална страта тога седимента, а култура флотира у својој целокупности кроз историјске епохе сељењем тексатова и значења.

V глосем

Историјска раван- „контингенциони субзаокрет“

За разлику од модернистичке поставке по којој историја представља структурирани хоризонт неизбежног, предвидљивог,

прогресивног, телеолошког и универзалног развоја, постмодернизам историји прилази као отвореном хоризонту арбитраног или диригованог, непредвидљивог, хаотичног, дистелеолошког и несводивог (партикуларног) кретања (Susen, 2015: 136-169). На тој линији, као главне тензије између модерног и посмодерног приступа историји можемо да идентификујемо: (1) отклон према нужности у смеру контингенције; (2) отклон према великим (мета) наративима (који се превалентно показују преко пројективних и супстантивних аспеката предетерминисаног цивилизацијског прогреса) у корист малих наратива (који оваплоћују превагу наше стварне и репрезентационе индетерминисаности); (3) отклон према делузивној ћуди континитета у корист неминовног присуства дисконтинуитета. Постмодерно схватање историје почива на интерпретативној парадигми, што имплицира текстуализам, плурализам, субјективизам, перспективизам и партикуларизам у опсервацији неке историјске тачке или момента, то јест догађаја. Микро-оријентисно историографско резонување пледира за животно искуство конкретног људског бића, за повратака на наративну форму историје, где појединац приписује значење свога постојања и света у који је „утиснут“ (Iggers, 2005: 97, 107-108).

VI глосем

Политичка равн- „аутономистички субзаокрет“

Када говоримо о политици најчешће подразумевамо ангажовање, примарно јавне, моћи, не нужно легитимизованог, друштвено пропулзивног момента, који делује, то јест утиче, на људе на начин да стреме ка одређеним циљевима или прихватају одређене норме као усмеравајуће или уређујуће факторе њиховог заједничког опстојања: у игри је начин или принцип њене акумулације, упражњавања и дистрибуције (Thiele, 2002: 65-100). Политика је манифестација употребе управљачке моћи зарад регулисања друштвене интерактивности и алокације оскудних ресурса на линији задовољавања одређених појединачно профилисаних потреба. Међутим, она се не своди само на ту димензију, она је битан фактор и у одређивању начина на основу кога се те потребе креирају и артикулишу, те у одређивању односа који их обележавају. Политика претходи и превазилази расподелу оскудних или ограничених ресурса и реализацију индивидуалних хтења, јер

је директно инволвирана у формулисање и разумевање наших ресурса, интереса, односа и себе као поједнаца. Носећа карактеристика овакве поставке је модернистички индивидуалистички контекст, пресупонирани појединац као независни актер и аутономни морални агент, чији начин узајамног деловања са другом поједницима и начин на основу кога се уобличава и развија политичка заједница у смислу резултата те мутуалности представља истраживачки нуклеус модерне политичке теорије и науке. Индивидуалистичко поимање моћи трифуркацијски кумулира око следећих проблемских целина (*Ibidem*: 70): (1) природе и степена моћи са којом располажу одређени појединци; (2) природе политичких процеса и институција задужених за поделу и управљање са моћи поједнаца; и (3) моралних и рационалних стандарда које појединац мора да упражњава зарад вршења власти или отпора истој.

„Аутономистички заокрет“ у политикологији, парадигматској транзицији која апострофира нормативну важност истрајног и интензивног трагања, индивидуалних и колективних актера, за различитим облицима аутономије, се превасходно манифестује преко трипартитне напетости између модерне и постмодерне аперцепције политике на линији (Susen, 2015: 171-230): (1) једнакости и различитости; (2) друштва-као-пројекта и пројеката-у-друштву; те, коначно, (3) луцидности и амбигвитета. Коцептуализација постмодерне политике, на нивоу релације једнакост-различитост, је тесно повезана са појавом и успоном политике идентитета (као одбране индивидуалних и колективних облика перформативне експресивности, која не сме бити дискриминативна), политике разликовања (као залагања за друштвено-културну идиосинкратичност, без обзира на индивидуално селектовану или екстерно наметнуту припадност или, пак на позицију већине или мањине) и политике признавања (инсистирања на јавној препознатљивости, на нивоу „верификације ординарности и институционалних аранжмана конструисања и реконструисања идентитета неке специфичне просторно-временски одређене заједнице). Тако, рецимо, када је у питању рад политичких представника, а повезано са сфером политике идентитета, инсистирање на ефектној репрезентацији интереса, политика и идеологија је замењено инсистирањем на репрезентацији приватних нивоа самих политичара (Coleman, 49-50). У првом плану су дисимиларитет и хетерогеност, од стране Просветитељства игносрисана другост постављена као антипод унисонности. Дистанцирајући се од монолитног, монолошког схватања друштвеног и политичког живота, са „болдо-

ваном“ аверзијом према „укалупљивању“, диференцијалистички, постмодерни приступ грађанству настоји да коригује инхерентне недостатке, тако скицираног, универзалистичког пандана (Susen, 2015: 173): (1) тотализацију- третман једнакости као истости; (2) хегемонизацију- тенденцију хомогенизације хетерогености; и (3) маригинализације- трансцедирање групних специфичности гравитира ка искључењу и онеспособљавању разнородних и мностраних партикуларних друштвених група.

За разлику од масовно идеолошки укореваних, тоталистичких и тотализујућих, „хипер-утопија“, постмодернизам је ексклузивно заинтересован за истраживање индивидуаних и колективних облика аутономије унаративном конструисању и инсталирању свакидашњег живота. Тиме је заправо отупљена „еманципаторска оштрица“, јер је изналажење неке политике аутономности измештено из садашњости у пројектовану манипулативну, али и репресивну, будућност онога што би тек требало да дође, отписана је могућност да аутономистички политичка формула буде и сегмент садашњости. На тој линији, аутономистичка агенда постмодернизма је антагонистички настројена према телолошкој, пројектној „организацији“ модерности, идеја друштва-као-пројекта је замењена идејом пројеката-у-друштву (што није анти-пројектни већ мулти-пројектни став) чије кључне компоненте, како то каже Сузен (2015: 176), можемо идентификовати као: (1) уважавање другости и бивање другошћу; (2) аутономија; (3) хомогеност; (4) идиосинкратичност; (5) несамерљивост; (6) интерсекционалност; (7) несводљивост; (8) локалност; (9) многострукост; (10) партикуларност; (11) плуралност; и (12) субјективност. Више или мање, ради се о конверзији институционализма класичне политике у постмодерну политику аутономизма, о промени на линији премодерне и модерне партиципације индустријских друштава партипацијом касномодерних и постмодерних постиндустријских друштава. Ствар је у томе да су премодерна конфискација моћи и модерна партиципација у моћи парадигматски транспоноване у аутономију од моћи, о напуштању државе као фокуса модерне политике на корист „публицификације“ цивилног друштва као политичког *locus communis-a* постмодерног друштва.

Ако у игру убацимо културу, инклинирам идеји супротној од радикализације и реполитизације политике, дакле оној која промовише њену естетизацију и деполитизацију, тачније: њену умеренију варијанту која у први план истиче потребу за реконцептуализацијом политичког. Надаље, за разлику од чврсто постављене јасноће научне рационалности, чији заговорници пледирају за на доказима базирану луцидност, јасноћу или раз-

говетност, те за стално перпетуирање (рефутабилних) решења, постмодерно елаборирање политике је прожето иманентним контроверзама, парадоксима, нестабилностима, фрагилношћу, флуидношћу и амбиваленцијама. Оно није зановано на социјално-идентитетској „центрипеталности“, већ на социјално-идентитетској „центрифугалности“, децентрираности ултра-диференцираних, „квантних“ друштава, у којима модернистички постављени еманципаторски субјекти губе на својој аутентичности у корист децентрираних субјеката (*Ibidem*: 71). Чворишни истријски протагониста постмодерности је „конвенционални“ актер, а не нека политичка елита, њена чворишна тема, лајтмотив, је непосредно искуство свакидашњег живота.

Коначно, појединци конституишу политику, а не политика појединце. Такво становиште је у супротности са комунитаристичким теоретисањем проблема, који фаворизује битност обликовања или култивисања ставова, вредности и понашања чланова политичке заједнице, у смислу одржавања друштвеног живота и политичког друштва. Начела која су повезана са индивидуалном аутономијом и друштвеним поретком се не могу третирати као аисторијске истине, већ као области које директно зависе од шире датог амбијента, сплета оваквих или онаквих историјских и културних околности. Такво поимање политике није искључиво базирано на делању које је профилирано реализацијом појединачних интереса, већ се тиче и формулисања идентитета, онога шта неко јесте и како бива оно што јесте. У том смислу, комунитаристичка поставка је слична ономе што срећемо у постмодернистичкој теоретској сфери. Међутим, док комунитаризам остаје заробљен у потенцирању традиционалних средстава у обликовању моралних идентитета, са идејом да би појединци требало да буду фузионисани у добро организовану друштвену целину, постмодернистички приступ ставља акценат на компетитивну димензију идентитета проистеклих из друштвених и политичких институција, то јест на разлику и разнородност (сложених, вишеслојних и еволутивних) идентитета.

VII глосем

Постмодернистички „научни“ манифест

Мартина Лутер је испровоциран продајом индулгенција од стране, једно време великог инквизитора Пољске, Јохана Тецела,

закуцао својих деведесетпет теза на врата катедрале у Витенбергу, што је довело до реформације цркве. За разлику од њега, бриљантна Ени Нортон је својих деведесетпет теза саопштила на конференцији Америчке политиколошке асоцијације (American Political Science Association), не да би започела, већ да би акцелерирала радикалну реформацију политичких, то јест друштвених, наука, и то, попут Лутера, отвореним супростављањем (у њеном случају: научној) ортодоксији и хијерархије, то јест са професионалним вредностима који је дефинишу. Ништа у њеном лапидарном концептуалном предлошку није испред времена, јер ништа и не може бити изван времена а да, јако брзо, не буде ухваћено у његову клопку, нити је нешто што већ није потврђено или иницирано праксом.

Било како било, као што је то више пута речено, не сматрам да је договорна, интеракционистичка ћуд истине у ауторству, већ како у интерпретацији ауторског тако и у интерпретацији интерпретација: тумачењу које није нужно мета-теоријска позиција. За потребе овога рада, нећу се бавити представљањем и „критичким“ дијалогом са образложењем теза, већ презентовањем граматике језика који покушавам да говорим и на коме читав овај текст почива.

Ени Нортон, дакле, по мени, сасвим исправно претпоставља следеће ствари (види Norton, 2004):

1. Култура је матрица.	16. Култура је видљив концепт.
2. Култура није варијабла.	17. Култура се ствара у пракси.
3. Политика је у култури.	18. Као пракса, култура се стално мења.
4. Култура је политична.	19. Формално, увек прати неформално, структурално антиструктурално и неструктурирано.
5. Култура је у језику.	20. Промене долазе из лиминалног.
6. Језик је политичан.	21. Све културе су синкретичке.
7. Нема неутралног језика.	22. Свака култура је посебна. Ниједна култура није посебна.
8. Ми смо у језику.	23. Културе су ексцесивне и различите.
9. Ауторитет је политичан и литераран.	24. Субјекти имају вишеструке идентитете.
10. Култура може бити разматрана као текст.	25. Идентитети су перформативни.
11. Литерарне фигуре имају за пандане политичке стратегије.	26. Идентитети имају вишеструке експресије.
12. Култура конституише тело и чини га читљивим.	27. Сваки идентитет се реферира на колективно.
13. Род, раса и сексуалност су културни конструкти.	28. Идентитети и заједница су симултани.
14. Робје служе и као семиотички лексикони.	
15. Природно је културна категорија.	

29. Идентитети и отуђење су симултани.
30. Свака политичка институција захтева идентитете.
31. Идентитети производе интересе. Интереси производе идентитете.
32. Не постоје апстрактни интереси. Интереси су увек конкретни и нечији, један субјект има више различитих интереса.
33. Сваки идентитет је парцијалан.
34. Заједница подразумева и отуђење.
35. Припадање може бити изражено подршком или побуном.
36. Свака институција повлачи за собом и отпор према истој.
37. Нема културе без отпора.
38. Нема културе без унутрашње критике.
39. Значења су изграђена на разликовању.
40. Моћ је продуктивна.
41. Супротност је продуктивна.
42. Недостатак потиче. Недостатак је продуктиван.
43. Моћ долази и од недостатка исте.
44. Најефектнија доминација је унутрашња.
45. Најефектније правило је невидљиво и чини се неизбежним.
46. Доминација је преко и из чулости.
47. Забране продукују институције и отпоре. Прохибиције стварају идентитете.
48. Владајуће структуре ограничава и и владоце и поданике, и повлашћене и неповлашћене.
49. Оно што је превазиђено, остаје.
50. Ништа није испред времена. Многе ствари су испред свога времена.
51. Чињенице не говоре по себи
52. Чињенице су створене.
53. Чињенице су артефакти метода који их производе.
54. Нема неутралног метода.
55. Нема неутралног научника.
56. Дело истовремено говори о своме објекту, али и о аутору и о контексту.
57. Не постоје општи научни закони.
58. Нема апстрактних доказа. Они су увек од и за некога.
59. Ништа у истраживању није постављено тако да не допринеси.
60. Оно непочињено, одсутно или прикривено је важно као и почињено, присутно и изражено.
61. Дескрипција подразумева анализу.
62. Ниједно схватање није свеобухватно.
63. Репрезентација мења представљено.
64. Квантификација изврће квантификовано.
65. Формалност више замагљује него што појашњава.
66. Сваки метод има еволутивну хијерархију.
67. Сваки метод има ваститу естетику.
68. Једноставност теорије као њена предност („Окамова оштрица“) је естетски критеријум.
69. Форма у којој је нешто изражено одређује значење. Сигнанс одређује значење знака.
70. Површина је бременита значењем као и оно што је испод ње
71. Имена конституишу. Категорије конституишу.
72. Све категорије су изложене унутрашњој артикулацији и артикулацији према другим категоријама. Нема категорије која је интерно хомогена или независна.
73. Корелације не успостављају каузалитет.

74. Прецизна предвиђања нису доказ коректног резонувања.
75. Репликација није доказ.
76. Понављање мења понављано.
77. Оповргљивост (рефутабилност) не успоставља валидност. Она није нужни атрибут теорије или показатељ идејне супериорности.
78. Субјективна сатисфакција није показатељ истинитости или меритум теорије.
79. Систем знања је систем моћи.
80. Истина је културна категорија. Истина је у култури.
81. Искуство доноси лимитрано разумевање.
82. Неистине и грешке су значењски смислене.
83. Време је атрибут који се везује за посматрача, а не за посматрано.
84. Тврдња о постојању каузалног односа није теорија. Теорија не захтева каузалитет.
85. Шеме узрочности су наративне фикције вођене илузорним персонификацијама.
86. Култура има димензије у времену и простору.
87. Култура има темпо.
88. Ако неко може да пита где, онда неко може да пита кад. Ако неко може да пита кад, онда може да пита и кад.
89. Оно што долази пре, може да дође и после.
90. Прошлост је доступна у садашњости и као садашњост.
91. Десигнација порекла је политички акт.
92. Не постоји непокварљив дискурс. Нема перфектног метода.
93. Идеално се приказује у материјалном.
94. Апстрактно се појављује у партикуларном
95. Ниједна теорија не може исцрпсти („потрошити“) посебно.

Закључна апостила Спектакл и симболички уговор

Уместо „каузалне рекапитулације“ о евидентном мењању науке под директним или индиректним утицајем (или персуазивношћу) постмодернистичке парадигме, идеје средњег пута, ја ћу понудити моју калеидоскопску скицу постмодерне политике.

Пре свега, рећу ћу да ситуационисти перципирају капиталистичко друштво и као организациону форму спектакла, и као носећи принцип организовања, оно је и креатор и продукт, једна статична и дистанцирана историјска тачка у којој је могуће пасивно контактирати са спектакуларизованом пројекцијом живота, али није могуће активно партиципирати у дизајнирању истог, где је могуће „доживети“, а не „проживети“ властити живот. У оптицају је, дакле, једна стратегија свакодневног живота: капиталистички начин производње и класно друштво, обележени omnipрезентним и omnipotentним отуђењем, које продире, подједнако снажно, у све „поре“ или зоне друштвеног живота,

као и у знање и културу, чинећи тако да су људи „отцепљени“ или „измештени“, не само у односу на робу коју производе и конзумирају, већ да су „одвојени“ или „извучени“ и из властитог искустава, осећања, жеља и стваралаштва. По ситуационистима, постали смо посматрачи властитог животног спектакла, ми више нисмо једнаки нама самима већ спектаклу чији смо део. Мање или више, и у најприватнијим и најинтимнијим стварима смо „спектакуларизовани“ и „спектакуларизирајући“: и сам спектакл и његов посматрач. Међутим за разлику од ситуациониста, држим да посматрач није статична фигура ван спектакла већ динамична позиција самог спектакла. Другим речима, када говоримо о спектаклу, онда заправо говоримо о некој генуитетној политици спектакла, која се не реферира на било шта дуго осим на стално конфигурисање и реконфигурисање принципа на којима почива (означимо ове принципе као хипер-реалност спектакла. Такав спектакл има симулакрумску природу, али није потпуно једнак симулакруму.

Наиме, постмодерна политика је, за мене, она политика која је утемељена на стално променљивом „симболичком договору“ о сету флуидних идентитетских вредносних опција и „вернакуларних“ језичких микро-наративних пракси које је творе и манифестују њен наративни хоризонт (а поводом дизајнирања државних и управљачких редистрибуционих процеса и отпора према њима). Језик „симболичког уговора“ је, у „набољем модернистичком случају“, концептуално једнак са језиком макро-праксе „друштвеног уговора“, цивилизација и политика започињу „симболичким“ оправдањем моћи за друштвено располагање са њеним (шизоидним и параноичним) значењима. Посредно то је још једна ставка која иде у прилог тези да култура претходи друштву. То би се могло одредити културним износом моћи, ресурсима признавања, који никада нису једнаки утопијско-дистопијским (никако хетеротопијским) конструктима њихових, никада самоостварених, носиоца. Децентрирана постмодерна политичка заједница представља „зону спектакла“ освајања расуте, језички креирајуће и језички креиране, „симболичке моћи“: „спектакл симболичког уговора“ претходи „апстракцији друштвеног уговора“. Она је језик, текстуално посредована и креирана мрежа, аутономни, али плурално нестабилни, незадати виртуелизовани културни алгоритам, у нашем случају неухватљивог, назови „српског бића“, несазнатљиво лоцираног у подручје церемонија свакидашњег живота и преклапајућих идентитета многоструких наративних светова.

Литература:

- Agger, B. (1991) „Critical Theory, Poststructuralism, Postmodernism: Their Sociological Relevance.“ *Annual Review of Sociology*, 17: 105-131.
- Ashley, D. (1994) „Postmodernism and Antifoundationalism.“ у Dickens, D. R. и Fontana, A. (eds) *Postmodernism and Social Inquiry*. London: UCL Press, pp. 53–75.
- Bakhtin, M. M. (2010) *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bauman, Z. (1992) *Intimations of Posmodernity*. London: Routledge.
- Berlin, I. (2000) *Three Critics of the Enlightenment: Vico, Hamann, Herder*. Princeton: Princeton University Press.
- Best, S. и Kellner, D. (1991) *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. London: Macmillan.
- Brown, R. H. (1990) „Rhetoric, Textuality, and the Postmodern Turn in Sociological Theory.“ *Sociological Theory*, 8(2): 188-197.
- Buci-Glucksmann, C. (1994) *Baroque Reason: The Aesthetics of Modernity*. London: Sage.
- Coleman, S. (2011) „Representation and Mediated Politics: Representing Representation in an Age of Irony.“ у Brants, K. и Voltmer, K. (eds) *Political Communication in Postmodern Democracy: Challenging the Primacy of Politics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 39-56.
- Gane, N. (2002) *Max Weber and Postmodern Theory: Rationalization versus Re-enchantment*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Genette, G. (1997) *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Dijk, T. A. van (1997) „The study of Discourse.“ у Dijk, T. A. van (ed) *Discourse as Structure and Process*. London: Sage, pp. 1-35.
- Delanty, G. (2000) *Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*. London: Sage.
- Domanska, E. (1998) „Hayden White: Beyond Irony.“ *History and Theory*, 37(2): 173-181.
- Elliott, A. (2014) *Contemporary Social Theory: An Introduction*. London: Routledge.
- Epstein, M., Genis, A. и Vladiv-Glover, S. (1999) *Russian Postmodernism: New Perspectives on Post-Soviet Culture*. New York: Beghahn Books.
- Epstein, M. (1995) *After the Future: The Paradoxes of Postmodernism and Contemporary Russian Culture Critical Perspectives On Modern Culture*. Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Epstein, M. (2012) *The Transformative Humanities: A Manifesto*. New York: Bloomsbury.
- Featherstone, M. (1988) „In Pursuit of the Postmodern: An Introduction.“ *Theory, Culture and Society*, 2-3: 195-217.
- Gumah, A. и Scott, A. (1992) *The Uncertain Science: Criticism of Sociological*

- Formalism. London: Routledge.
- Featherstone, M. (2007) *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage.
- Habermas, J. (1981) „Modernity versus Postmodernity.“ *New German Critique*, 22: 3-14.
- Habermas, J. (1987) *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Herzog, D. (1985) *Without Foundations: Justification in Political Theory*. Ithaca: Cornell University Press.
- Hicks, S. R. C. (2004) *Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault*. Tempe: Scholargy Publishing.
- Hutcheon, L. (1994) „The Post Always Rings Twice: the postmodern and the post-colonial.“ *Material History Review*, 41: 4-23.
- Hutcheon, L. (2002) *The Politics of Postmodernism*. London: Routledge.
- Iggers, G. G. (2005) *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, Middletown: Wesleyan University Press.
- Kroker, A. (2001) *The Possessed Individual: Technology and the French Postmodern*. Montreal: CTheory Books.
- Kumar, K. (2005) *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Lemert, C. (2005) *Postmodernism Is Not What You Think: Why Globalization Threatens Modernity*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Lundberg, C. O. (2009) „On Missed Encounters: Lacan and the Materiality of Rhetoric.“ у Biesecker, B. A. и Lucaites J. L. (eds.) *Rhetoric, Materiality and Politics*. New York: P-n Career Theory and Counselling: A Discourse Analysis Perspective.“ *British Journal of Guidance and Counselling*, 38(1): 45–60.
- Стојановић, Ђ. (2010) „Однос етике и политике: од реалистичког ка постструктуралистичком приступу проблему.“ *Српска политичка мисао*, 30(4), стр. 11-28.
- Стојановић, Ђ. и Ђурић, Ж. (2012) *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.
- Susen, S. (2015) *The „Postmodern Turn“ in the Social Sciences*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Thiele, L. P. (2002) *Thinking Politics: Perspectives in Ancient, Modern, and Postmodern Political Theory*. New York: Chatham House Publishers.
- Vermeulen, T. и Akker, R. van den (2010) „Notes on Metamodernism.“ *Journal of Aesthetics and Culture*, 2: 1–14.
- Вико, Ђ. (1982) *Начела нове знаности: о заједничкој природи нација*. Загреб: Напријед.
- Welsch, W. (1999) „Transculturality: the Puzzling Form of Cultures Today.“ у Featherstone, M. и Lash, S. M. *Spaces of Culture: City, Nation, World*. London: Sage, pp. 194-214.

Welsch, W. (2009) „On the Acquisition and Possession of Commonalities.“ у Schulze-Engler, F. и Helff, S. (eds) *Transcultural English Studies: Theories, Fictions, Realities*. Amsterdam: Rodopi.

Wilterdink, N. A. (2002) „The Sociogenesis of Postmodernism.“ *European Journal of Sociology*, 43(2): 190–216.

Zima, P. V. (2010) *Modern/Postmodern: Society, Philosophy, Literature*. London: Continuum.

Ђорђе Стојановић

POSTMODERNISM IN THE SOCIAL SCIENCES: STATE OF PARADIGM

Summary

Research intention of this paper is to define the influence of the postmodern paradigm on the social sciences. The main point of paper is that postmodernism has to be treated as an unavoidable conceptual location in the modern understanding of the social sciences. Multidimensional and multidisciplinary penetration of postmodernism in the established modernist (scientific) circles has eclectic, not syncretic, nature. I think that such constellation is more grammar of “postmodernization of science” process, than the grammar of “scientification of postmodernism” process. Concluding remarks are going to point the foundation of a political as a continuous changeable narrative of symbolic horizon, which justify the use of power, not in postfoundational but in the postmodern sense.

Key words: postmodern turn, postmodernism, modernism, discourse, narrative, identity, politics.

* Овај рад је примљен 15. априла 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 13. јуна 2016. године.